

Program „Izrada, objavljivanje i održavanje nacionalnog pravilnika za katalogizaciju: 2014.-2016.“: pregled aktivnosti i rezultata tijekom prve dvije provedbene faze

Uvod

Hrvatska kataložna pravila sadržana u *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga* Eve Verone (1970./1986.-1983.) nastala su u prvoj fazi razvoja kataloga (kataloga na listićima, do 1970-ih) kada se konsolidira teorija kataloga u okviru međunarodne knjižničarske zajednice (IFLA) u svrhu ujednačivanja opisa u katalogzima i bibliografijama te razmjene bibliografskih podataka na nacionalnoj i međunarodnoj razini. U drugoj fazi (do 1990-ih), hrvatska kataložna pravila ugrađuju se, uz određene prilagodbe, u format za strojno čitljivo katalogiziranje čime se postiže njihova funkcionalnost u *online* okruženju. Treća faza razvoja kataloga nastupa početkom 1990-ih, kada informacijska i komunikacijska tehnologija i internet, osim zahtjeva za razvoj mrežnih kataloga, nalaže i potrebu definiranja informacijskog odnosa prema digitalnim dokumentima i njihovim svojstvima. Hrvatska kataložna pravila, nastala u prvoj fazi, nemaju rješenja za prijelaz u treću fazu, a to je ponajprije funkcionalnost u mrežnom okruženju. Štoviše, danas se već uvelike radi na prijelazu u četvrtu fazu razvoja kataloga, odnosno definiranju međunarodnih bibliografskih standarda u formatu koji propisuje zajednica semantičkog *weba* sa svrhom njihova korištenja u objavljivanju bibliografskih podataka kao otvorenih povezanih podataka (*linked open data*) na *webu* podataka (*web of data* ili *linked open data cloud*). Istraživanja i postignuti rezultati u tom području ujedno pokazuju i načine oblikovanja određenih pravila (standarde, modele, kataložna pravila), kako bi bila upotrebljiva u tom novom okruženju.

Tijekom posljednjih desetljeća pitanje osuvremenjivanja *Pravilnika i priručnika*, utemeljena na međunarodnim dogovorima o strukturi i načelima izrade abecednih kataloga (Pariz, 1961.) i međunarodnom standardu za bibliografski opis omeđenih publikacija (ISBD, 1971.), parcijalno se rješavalo ili premošćivalo na različite, često nedosljedne, načine u praktičnom radu,

najčešće primjenom različitih (specijaliziranih) međunarodnih bibliografskih standarda (ISBD-a) pri katalogizaciji građe koju, osim knjiga, nalazimo u knjižnicama.¹ Istodobno, pažljivo se pratio razvoj standardizacije u međunarodnoj knjižničarskoj zajednici, ponajprije usklađivanje pojedinih ISBD-a, a potom izrada objedinjenog izdanja ISBD-a (2011.) (prijevod 2014.), razvoj novih konceptualnih modela organizacije bibliografskih informacija (FRBR, 1998.; FRAD, 2009. i FRASAD, 2010.) te njihovo ujednačivanje (*FRBR-LRM: Library Reference Model: draft*, 2015.), donošenje *Međunarodnih kataložnih načela* (2009.), kao i razvoj i donošenje anglo-američkih kataložnih pravila *RDA: Resource Description and Access* (2010.) koja teže postati globalnim. FRBR je osobito u muzejskoj zajednici (FRBR_{OO}, v. 2.2., 2015.), ali i u arhivističkoj te zajednicama koje se bave upravljanjem autorskim pravima i nakladništvom, prepoznat kao referentni model na kojem se mogu graditi funkcionalni odnosi ovih sektora. Takav razvoj u međunarodnoj zajednici pokazao je da u provedbu programa izrade nacionalnih kataložnih pravila treba uključiti sve tri baštinske zajednice – knjižničarsku, arhivističku i muzejsku, kao i akademsku zajednicu, odnosno one njezine odjele koji se vezuju uz informacijske znanosti.

Slijedom navedenog, godine 2013. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu pozvala je na suradnju Hrvatsko knjižničarsko društvo, Hrvatski državni arhiv, Muzejski dokumentacijski centar, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru i Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Predstavnici tih ustanova formalizirali su suradnju potpisivanjem *Sporazuma o suradnji na izradi nacionalnog pravilnika za katalogizaciju*, dana 9. srpnja 2013. Tijekom 2014. priključile su se još dvije ustanove – Muzej za umjetnost i obrt i Hrvatski prirodoslovni muzej što je regulirano *Aneksom I. Sporazuma o suradnji na izradi nacionalnog pravilnika za katalogizaciju* od 19. veljače 2014.

¹ O tome se dosta objavljivalo u časopisima i zbornicima radova s različitih skupova te pisali magistarski i doktorski radovi iz čega je proizašao znatan korpus stručnih i znanstvenih radova koji mogu poslužiti kao relevantna podloga za razvoj nacionalnih kataložnih pravila. *Vidi*, primjerice, bibliografiju radova objavljenju uz: Willer, Mirna; Ana Barbarić. Prema novom hrvatskom kataložnom pravilniku kao standardu sadržaja podataka. // 15. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredili Damir Hasenay i Maja Krtalić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 1-31.

Opseg i cilj

Cilj je *Programa* izraditi nacionalni pravilnik za katalogizaciju u kojem će se propisati uvjeti za opis, identifikaciju i pristup jedinicama građe u knjižnicama, arhivima i muzejima.

Izrada nacionalnog pravilnika za katalogizaciju temeljit će se na konceptualnim modelima i standardima triju zajednica: FRBR, FRAD, FRBR_{OO}, objedinjeni u FRBR-LRM; ISBD; CIDOC(CRM); ISAAR(CPF); ISAD(G) i ISDF te *Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*.

Načela

Načela za izradu pravilnika definirana su u dokumentu *Opseg, svrha i upotreba pravilnika, te ciljevi i načela izrade*, koji je izradila Radna grupa za model i strategiju razvoja, a usvojilo Stručno vijeće. To su: *primjerenost korisniku* (odluke koje se donose prilikom izrade opisa i nadziranih oblika imena za pristup trebaju uzeti u obzir korisnika); *opća uporaba* (normalizirani rječnik koji se upotrebljava u opisu i pristupu treba biti usklađen s rječnikom većine korisnika); *prikazivanje* (opisi i nadzirani oblici imena trebaju se temeljiti na opisu kojim se opisuje entitet sam); *točnost* (opisani entitet treba biti vjerno prikazan); *dostatnost i nužnost* (treba uključiti samo one elemente opisa i nadziranih oblika imena za pristup koji su potrebni kako bi se udovoljilo postupcima korisnika i koji su bitni za jedinstvenu identifikaciju entiteta); *značajnost* (podatkovni elementi trebaju biti bibliografski značajni); *ekonomičnost* (kad postoje alternativni načini postizanja cilja, potrebno je odabrati onaj koji unapređuje ekonomičnost, tj. najmanji trošak ili najjednostavniji pristup); *ujednačenost i normizacija* (opisi i izrada pristupnica trebaju biti normirani u opsegu i mjeri koja je moguća); *integracija* (opisi svih vrsta građe i nadziranih oblika imena entiteta trebaju se temeljiti na zajedničkom skupu pravila u opsegu koji je moguće postići).

Upravljanje i organizacija rada

Rad na *Programu* odvija se prema *Sporazumu o suradnji na izradi nacionalnog pravilnika za katalogizaciju* (2013.) i *Aneksu I. Sporazuma o suradnji na izradi nacionalnog pravilnika za katalogizaciju* (2014.), na tri povezane razine (Upravni odbor te Stručni odbor i njegove radne grupe), koje koordinira dr. sc. Tinka Katić.

Rad je transparentan i otvoren javnosti putem objava dokumentacije o aktivnostima na svim razinama – upravljačkoj i stručnoj, na mrežnoj stranici *Programa*, <http://npk.nsk.hr/>. S njome je povezana i mrežna stranica Muzejskoga dokumentacijskog centra koja donosi sve relevantne informacije o *Programu* i ističe aktivnosti muzejske zajednice uključene u *Program*, <http://mdc.hr/hr/muzeji-u-hrvatskoj/nacionalni-pravilnik-za-katalogizaciju/>, te portal Katalogizacija & Klasifikacija NSK, <http://katalogizacija.nsk.hr/>, koji osim općenitih tema, prihvaćenih standarda i internih dokumenata NSK iz područja bibliografske kontrole, donosi i obavijesti vezane uz rad na *Programu*. Vidljivosti pridonosi i objavljivanje informacija o *Programu* na društvenoj mreži Facebook.

Upravni odbor za izradu nacionalnog pravilnika za katalogizaciju

Upravni odbor čine ravnatelji, odnosno pročelnici suradnih ustanova. Predsjednica je Dunja Seiter-Šverko (do rujna 2015.) / dr. sc. Tatijana Petrić, a članovi Marijana Mišetić (do listopada 2014.) / Dunja Holcer; Višnja Zgaga; dr. sc. Vlatka Lemić; izv. prof. dr. sc. Ivanka Stričević (do listopada 2015.) / doc. dr. sc. Franjo Pehar; izv. prof. dr. sc. Kornelija Petr Balog (do listopada 2014.) / doc. dr. sc. Maja Krtalić; prof. dr. sc. Vladimir Mateljan (do listopada 2013.) / prof. dr. sc. Jadranka Lasić-Lazić (do veljače 2015.) / prof. dr. sc. Vladimir Mateljan; prof. dr. sc. Tatjana Vlahović i Miroslav Gašparović.

Tijekom prve dvije faze (2014. – 2015.) održano je 7 sjednica Upravnog odbora. U okviru zadaća i aktivnosti vezanih uz upravljanje *Programom*, a to su osiguravanje financijskih sredstava za izradu pravilnika, donošenje odluka o raspoređivanju sredstava, nadzor nad raspolaganjem financijskim sredstvima, nadzor nad radom Stručnog odbora, Upravni je odbor, među ostalim:

- usvojio *Terminski plan aktivnosti i troškovnik za izradu nacionalnog pravilnika za katalogizaciju za 2014.*, usklađen s Ugovorom o korištenju sredstava Ministarstva kulture za 2014. te *Terminski plan aktivnosti i troškovnik za izradu nacionalnog pravilnika za katalogizaciju za 2015.*, također usklađen s Ugovorom o korištenju sredstava Ministarstva kulture za 2015.
- imenovao, u skladu s *terminskim planovima aktivnosti i troškovnicima za izradu nacionalnog pravilnika za katalogizaciju za 2014. i 2015.* te na prijedlog Stručnog odbora, savjetnike za prvu fazu rada na *Programu* – Gordona Dunsirea, Edinburgh, VB, predsjednika IFLA-ine Tehničke grupe za imenske prostore (povezani podaci) i predsjednika JSC/RDA (anglo-američka i pridružena njemačka kataložna zajednica) i prof. dr.

- sc. Anne J. Gilliland, UCLA, SAD (arhivističke znanosti), a za drugu fazu prof. dr. sc. Maju Žumer, Univerza v Ljubljani, Slovenija, članica Radne grupe za ujednačivanje modela FR i Ivonu Despot (nakladnička zajednica)
- na prijedlog Stručnog odbora potvrdio Anu Vukadin urednicom pravilnika
 - odobrio projektnu dokumentaciju koju priređuje Stručni odbor za financiranje Programa u okviru *Poziva za predlaganje javnih potreba u kulturi* Ministarstva kulture za 2014., 2015. i 2016. godinu
 - prihvatio završni izvještaj o obavljenoj I. fazi – *Program „Izrada, objavljivanje i održavanje nacionalnog pravilnika za katalogizaciju“: izvještaj o izvršenju I. faze: 1. siječanj 2014.-3. veljače 2015.* koji je izrađen za Hrvatsko knjižnično vijeće sukladno Ugovoru o korištenju sredstava Ministarstva kulture broj 07-351-14
 - prihvatio dokument *Programska i informatička podrška za izradu sustava za izradu, objavljivanje i održavanje pravilnika za katalogizaciju te informacijskog i sadržajnog okruženja za upravljanje korištenjem pravilnika i sustava* koji se zasniva na tri modela tehničke realizacije i prijedlogu strukture i sadržaja programske podrške.

Stručni odbor za izradu nacionalnog pravilnika za katalogizaciju

Stručni odbor čine predstavnici suradnih ustanova. Predsjednica je prof. dr. sc. Mirna Willer, članovi Tanja Buzina, Vesna Hodak, Jozo Ivanović, Snježana Radovanlija Mileusnić, doc. dr. sc. Ana Barbarić, izv. prof. dr. sc. Kornelija Petr Balog, Jelena Balog Vojak i dr. sc. Vesna Lovrić Plantić, a tajnica doc. dr. sc. Marijana Tomić.

Temeljne su zadaće Stručnog odbora strateško planiranje i organizacija rada u skladu s prihvaćenim terminskim planom, imenovanje i koordinacija rada radnih grupa i urednika, utvrđivanje, odobravanje i usvajanje konačnog teksta pravilnika, te priprema i podnošenje izvještaja o rezultatima rada Upravnom odboru.

Stručni odbor imenovao je osam radnih grupa, i to Radnu grupu za model i strategiju razvoja (voditeljica M. Willer); Radnu grupu za kataložni opis Komisije za katalogizaciju HKD-a (voditeljica V. Hodak); Radnu grupu za pristupnice Komisije za katalogizaciju HKD-a (voditeljica D. Polanski); Radnu grupu za katalogizaciju NSK (voditeljica T. Buzina); Radnu grupu za normativni nadzor NSK (voditeljica P. Pancirov); Radnu grupu muzejskih djelatnika

(voditeljice S. Radovanlija Mileusnić i J. Balog Vojak); Radnu grupu arhivskih djelatnika (voditelj J. Ivanović) i Radnu grupu za edukaciju (voditeljica A. Barbarić). Radne grupe izrađuju prijedloge za pojedine dionice izrade pravilnika koje usvaja Stručni odbor.

Stručni odbor usko surađuje s urednicom pravilnika Anom Vukadin i koordinatoricom *Programa* dr. sc. Tinkom Katić, a u donošenju strateških odluka oslanja se na savjetnike G. Dunsirea, A. J. Gilliland, M. Žumer i I. Despot.

Tijekom prvih dviju faza (2014. – 2015.) održano je 12 sjednica Stručnog odbora.

Rad na pravilniku odvija se u okviru šest skupina zadataka: (1) *edukacija članova radnih grupa i šire javnosti*; (2) *konzultacije sa savjetnicima*; (3) *komunikacija i diseminacija rezultata*; (4) *teorijski okvir za pravilnik*; (5) *izrada pravilnika*; (6) *administracija i upravljanje projektom*.

U prvoj fazi (2014.) obavljeno je sljedeće:

- **edukacija članova radnih grupa i šire zainteresirane zajednice:** Radionica *PPIAK, Dio 1 (odrednice, normativna kontrola imena)*; Radionica *Kataložni standardi/pravilnik i semantički web*
- **konzultacije** s inozemnim savjetnicima i savjetnikom za objavljivanje pravilnika
- **komunikacija i diseminacija rezultata:** izrađena mrežna stranica, informativni letak; predstavljanje projekta na skupovima
- **teorijski okvir za pravilnik** (scenarij razvoja pravila; *Izjava o ciljevima i načelima izrade pravilnika*, konceptualni model za izradu pravila; metodologija izrade pravila za katalog na semantičkom webu)
- **izrada pravilnika:** Usporedna analiza pravila za izbor i oblik pristupnica: FRAD-PPIAK-ISAAR(CPF)/ISAD(G); Usporedna analiza pravila za kataložni opis: ISBD/PPIAK; ISBD/ISAD(G); ISBD/Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi
- **administracija i upravljanje projektom:** priprema, održavanje i izrada zapisnika sastanaka Upravnog odbora i Stručnog odbora; uređivanje sadržaja mrežne stranice; izrada prijedloga i usklađivanje *Terminskog plana aktivnosti i troškovnika za izradu nacionalnog pravilnika za katalogizaciju za 2014.* s Ugovorom o korištenju sredstava Ministarstva kulture za 2014.; prijedlog Upravnom odboru za imenovanje urednika pravilnika i savjetnika za prvu fazu rada u skladu s *Terminskim planom aktivnosti i troškovnikom za izradu nacionalnog pravilnika za katalogizaciju za 2014.*; izrada projektne dokumentacije za financiranje

Programa u okviru *Poziva za predlaganje javnih potreba u kulturi* Ministarstva kulture za 2015.; izrada završnog izvještaja o obavljenoj I. fazi rada za Hrvatsko knjižnično vijeće sukladno Ugovoru o korištenju sredstava Ministarstva kulture; izrada prijedloga dokumenta *Programska i informatička podrška za izradu sustava za izradu, objavljivanje i održavanje pravilnika za katalogizaciju te informacijskog i sadržajnog okruženja za upravljanje korištenjem pravilnika i sustava za usvajanje* na Upravnom odboru.

U drugoj fazi (2015.) obavljeno je sljedeće:

- **edukacija članova radnih grupa i šire zainteresirane zajednice:** Radionica o ISBD-u za članove radnih grupa i ostale pripadnike arhivističke i muzejske zajednice; Radionica o konsolidiranom modelu FR za muzejsku zajednicu; Radionica *Kako kategorizirati jedinicu građe prema obliku sadržaja i vrsti medija*; Radionica *Marketinški plan za osiguranje vidljivosti i bolju prihvaćenost projekta Izrada, objavljivanje i održavanje nacionalnog pravilnika za katalogizaciju*
- **konzultacije** s inozemnim savjetnicima, savjetnikom za tehničku realizaciju sustava za izradu, objavljivanje i održavanje pravilnika i savjetnikom za objavljivanje pravilnika
- **komunikacija i diseminacija rezultata:** predstavljanje projekta na skupovima
- **teorijski okvir za pravilnik** (struktura pravilnika; analiza konceptualnih modela (FRBR, FRAD, FRBR_{OO}, CIDOC(CRM), EAD, EAC, EDM) i relevantnih normi u odnosu na elemente opisa, pristupnica i njihovih odnosa; analiza pravila u odnosu na načela izrade pravilnika (IME-ICP); analiza pravila u odnosu na koncepte i norme semantičkog *weba*)
- **izrada pravilnika:** Analiza pravila za oblik pristupnica: PPIAK 1, FRAD, ISAAR(CPF), CIDOC-CRM; Analiza pravila za kataložni opis: PPIAK 2, ISBD, ISAD(G), CCO; nacrt popisa elemenata opisa i pripadajuća pravila
- **administracija i upravljanje projektom:** priprema, održavanje i izrada zapisnika sa sastanaka Upravnog odbora i Stručnog odbora te bilješki s drugih sastanaka vezanih uz rad na *Programu* (o modelima tehničke realizacije sustava za izradu, objavljivanje i održavanje pravilnika u NSK i s potencijalnim vanjskim izvođačima); uređivanje sadržaja

mrežne stranice; izrada prijedloga i usklađivanje *Terminskog plana aktivnosti i troškovnika za izradu nacionalnog pravilnika za katalogizaciju za 2015.* s ugovorima o korištenju sredstava Ministarstva kulture za 2015.; prijedlog Upravnom odboru za imenovanja savjetnika za II. fazu rada u skladu s *Terminskim planom aktivnosti i troškovnikom za izradu nacionalnog pravilnika za katalogizaciju za 2015.*; izrada projektne dokumentacije za financiranje *Programa* u okviru *Poziva za predlaganje javnih potreba u kulturi* Ministarstva kulture za 2016. godinu; izrada završnog izvještaj o obavljenoj II. fazi rada na *Programu* za Hrvatsko knjižnično vijeće sukladno ugovorima o korištenju sredstava Ministarstva kulture; priprema, organizacija i nadzor tehničke realizacije sustava za izradu, objavljivanje i održavanje pravilnika.

U trećoj fazi (2016.) planira se izrada završne verzije nacрта pravila za kataložni opis te završne verzije pravila za izbor i oblik pristupnica. Nadalje, planira se analiza zadaća kataloga i postupaka korisnika (PPIAK, FRBR/FRAD) u odnosu na elemente opisa i pristupnica i njihovih odnosa, završna verzija općih dodataka pravilniku te dokument o mapiranju relevantnih standarda i konceptualnih modela AKM zajednice. Na kraju, planira se izbor nakladnika i plan objavljivanja i održavanja pravilnika.

Tinka Katić, Marijana Tomić